

DE
APOPLEXIA.

POST curationem Epilepsiæ, deueniendum est ad curationem Apoplexiæ. In qua quidem re primò, tangemus nomen: secundò definitio- nem; postea causas, postea signa; demum veniemus ad curationem. Huius morbi nomen est apud Græcos, *Apoplexia*, apud Latinos *attonitus*. Nos vero, *il male della gacciola*. Ethymologiam nominis græci talem refert Celsus 3. lib. 26. cap. quoniam qui cadunt in hunc morbum videntur ferè esse tacti à fulmine, adeo remanent sine sensu, & motu: ideo dicuntur quasi percussit, & quasi tacti à fulmine. Latini vocarunt ipsum morbum attonitus; quasi stuporem, & languorem corporis, & mentis: ij enim qui in hunc morbum cadunt restant omnino sine sensu, & motu, quasi stupidi, & insensati.

Definitur etiam hoc pacto. *Apoplexia est subita amissio sensus, & motus, læso anhelitu, vel omnino ablato propter obstructionem ventriculorum cerebri cum læsione virtutis sensitiuæ interioris, & exterioris.* Quare vbi cumque nos videbimus aliquem subito amisisse sensum, & motum, & anhelitus; vel sit ablatu, vel omnino diminutus, & læsus, & proueniat ex obstructione cerebri: possumus concludere illum esse apoplecticum. Cum dicimus, *subita amissio* differt ab alijs amissionibus temporaneis, quamquam si quis adeo infrigidetur, caput amittit sensum, & motum; quia hoc fit à mala temperatura, quæ non potest subito fieri. Quod autem Apoplexia fiat subito patet ex *serio de locis affect.* & etiam in *secundo de causis symptomatum.*

Læso anhelitu. In hoc morbo non est necesse vt omnino tollatur anhelitus; bene aliquando hoc accidit; necesse tamen est, vt si omnino tollatur saltem sit difficilis, & diminutus, & aliquando cum sonitu stertimus: & quando omnino est ablatu anhelitus cura est impossibilis; morbus iste est incurabilis, & vocatur fortissima Apoplexia. Vnde Hippocrates, fortem Apoplexiam curare est impossibile, leuem autem difficile. *Propter obstructionem;* per hoc differt iste morbus ab omnibus alijs, in quibus subito concidimus, quemadmodum in præfocatione matricis in mulieribus: & in syncopizatione, siue defectu animi, in quibus subito perdimus sensum, & motum; quoniam in istis læsio est in corde, non autem in ventriculis cerebri.

Cum læsione virtutis. Dubitaret hoc lo-
Tom. X.

co aliquis, si omnes nerui priuati sunt sensu, & motu, quare non priuamur etiam anhelitu; & expiratione. Dicit Galenus esse quemadmodum dormientibus, propter maximam scilicet necessitatem; vbi videmus etiam cum difficultate trahi anhelitus. Et ideo sternimus propter difficultatem, scilicet respirandi, Ex his quæ diximus constat plures esse morbos, inter se similes, in quibus omnibus deperditur sensus, & motus, vel saltem longè minuitur; Epilepsia, Apoplexia, Lethargus, Sopor, vel (vt Græci dicunt caros) vel Arabes subec, congelatio, seu catocus, præfocatio matricis, & syncopis: & quamquam isti morbi sint similes; tamen inter eos magna est aliqua differentia. Nam in Epilepsia est conuulsio, & cerebri, & totius corporis: in Apoplexia autem nulla est conuulsio. A lethargo differt etiam quia lethargus est cum febre, Apoplexia merito morbi non est cum febre, potest quidem esse; at merito morbi non est necessarium. Et præfocatione matricis, & syncopis differt, quoniam Apoplexia est cum obstructione in cerebro. Sed diceret quis, quomodo ego possum cognoscere an Apoplexia, an præfocatio matricis si sit mulier; siue syncopis, quoniam illa obstructio fitne in cerebro non apparet. Dico quod hoc cognoscitur ex pulsu in Apoplexia, quia cor non læditur; pulsus manet vt prius erat, nulla aut certè modica mutatione facta: at in syncopi, & præfocatione matricis, quia tunc læsio est in corde pulsus omnino est ablatu, aut maximè diminutus. A sopore differt etiam, quoniam in sopore nulla est difficultas anhelitus: præterea Apoplexia terminatur in paralyfim semper, si non ad materiam, sopor minimè. A congelatione differt eadem ratione, tum quia non est sibi difficultas anhelitus, tum quia non semper terminatur ad paralyfim. Sed quomodo differunt inter se illa, sopor, & congelatio: Dico quod in sopore oculi stant clausi, nec possunt aperiri, in congelatione stant aperti, & non possunt claudi. Sed hic est dubitatio an in Apoplexia sit anhelitus deperditu, & an possit aliquis esse viuus absque respiratione. Hæc difficultas est maxima, & pendet ab alia difficultate, quam ponit Galenus *sexto de locis affect.* 3. Solummodo est hæc in summa. Duplex est respiratio: vna quæ fit per anhelitum, in qua dilatantur omnes arteriæ per vniuersum corpus: alia est respiratio per cor dilatatum solum. Calor qui est in corde semper necesse est vt exhalet, & tran-

spiret aliquo modo, quoniam aliter suffocaretur omnino, quemadmodum accideret in igneposito in ventosa qui statim extingueretur, vbi non posset amplius exhalare. Vnde si nos nihil penitus respiraremus, absque dubio moreremur, quia calor extingueretur, nimium enim accenderetur; potest tamen esse vt nihil penitus respiremus exterius, & tamen cor ipsum respiret aliquo pacto, scilicet dilatando se, & constringendo, quæ respiratio licet debilis sit, tamen potest tenere eum viuum aliquantulum.

Quod autem in Apoplexia tollatur omnino respiratio exterior, patet ex Galeno, & Hippoc. & tamen nondum est mortuus, quia si esset mortuus non diceretur Apoplecticus: nihilominus non omnino tollitur illa respiratio cordis, quam facit dilatando se, & constringendo; & hoc euenit etiam in mulieribus suffocatis quæ aliquando manent veluti mortuæ sine pulsu, & respiratione per longum tempus. Vnde merito constitutum est in legibus antiquitus, vt cadauera non sepelirentur nisi post 72. horas, quoniam potest aliquis reuiuiscere. Sed merito dubitaret quis. Vnde est quod mulieres præfocatæ, quæ omnino amittunt sensum, & motum, præterea etiam respirationem per longum tempus, possunt surgere per se, & euadere: at Apoplectici, cum ad hoc semel deuenierunt, vt non respirent, non possunt amplius surgere, & omnino moriuntur.

Ratio hæc est, quoniam in mulieribus præfocatis vapor frigidus venenosus est ille qui inficit cor, istud venenum frigidum infrigidat totum corpus, adeo vt parua omnino exhalatione cordi opus sit, cor requirit exhalationem propter nimium calorem, quando in toto corpore est ingens frigiditas, certè minori exhalatione opus est: hæc de causa, in istis mulieribus quæcumque leuis respiratio videlicet, illa tantum cordis satis est ad vitam, adeo vt etiam sese possint excitare. At in Apoplexia secus accidit, neque enim totum corpus est infrigidatum. Ideo non possunt stare nisi paruo admodum tempore sine anhelitu, vnde postea etiam obeunt. Sed est dubitatio an Apoplectici qui semel non respirant possint curari? Sententia est expressa Gal. & Hipp. quod fortis Apoplexia est impossibilis curatu. Tamen Hippoc. alibi 6. part. 50. videtur dicere quod curantur à febre. Item Auicenna 3. canonis. Dico ad primum quod Hippoc. non loquitur eo in loco de forti Apoplexia. Quoad Auicennam, dico quod non loquitur de Apoplexia propriè, sed omni dispositione in qua aufertur sensus, & motus; & hoc patet expressè legentibus, & considerantibus locum illum.

LECTIO XVII.

Dicebamus Apoplexiam esse subitam amissionem sensus, & motus præter anhelitum, qui fit ex obstructione ventriculorum cerebri, propter humores crassos, & viscosos. Auicenna addebat, & in cursibus virtutibus sensitivæ, & vitalis. Est dubitatio contra id quod dicimus esse ex obstructione: quoniam videtur etiam posse peruenire amissionem sensus, & motus ex mala temperatura. Galenus 2. de loc. affec. vbi loquitur de frigiditate, quæ aliquando tantum potest intrudi in his qui iter faciunt per loca frigida, vt non solum tollat eis sensum, & motum; sed aliquando etiam interficiat. Præterea Auicenna cap. proprio dicit quod fit à multis causis, vt puta quando cerebrum contrahitur, & à frigiditate extrinseca. Galenus tamen expressè dicit 3. de loc. affec. 7. quod non potest Apoplexia prouenire à mala temperatura, ratio est quia fit subito, repente, modò mala temperatura non potest fieri subito sed successiuè. Vnde ad rationes in oppositum dico, quod bene mala temperatura præsertim frigida potest tollere sensum, & motum, sed non subito, vnde neque talis morbus erit Apoplexia, quia debet esse subitus casus. Ad autoritatem Auicennæ, dico quod Auicenna non loquitur de Apoplexia propriè, quemadmodum loquitur, Galenus, sed accipit Apoplexiam largè, prout comprehendit alias amissiones sensus, & motus. Et hæc de causa ipse non dixit subitam otiositatem, quoniam non loquitur de vera, & propria Apoplexia, de qua nos loquimur.

Sed quoniam superius citauimus locum Galeni 3. de loc. affec. 7. vbi negat Apoplexiam fieri à mala temperatura, & subdit: Apoplexia non fit à mala temperatura; quemadmodum phrenesis; lethargus, mania, melancholia, obliuio, fatuitas, paralytis. Ideo est maxima dubitatio, quoniam isti morbi, quos annumerat sine dubio sunt aliquando ex sola temperatura; & ipse in verbis videtur dicere quod sunt ex materia quemadmodum Apoplexia. Respondendo dico, quod Galenus vult dicere hoc pacto; Apoplexia est ab aliqua materia, quemadmodum alij morbi enumerati sunt à sola temperatura. Sed statim dubitaret aliquis, si phrenesis est cum febre putrida, ergo ibi est materia; sic etiam de lethargo, est materia quæ putrescit in cerebro; quare non est verum quod isti morbi proueniant à temperatura, quemadmodum tu dicis. Respondeo quod morbum esse à mala temperatura intelligitur duobus modis; vel quod cum materia, vel sine materia. Si cum materia, materia est illa quæ producit malam temperaturam, non aliquam obstructionem; vnde vult dicere

dicere Galenus quod alij morbi sunt à mala temperatura, non quod ibi non sit aliqua materia, sed illa materia, quæ ibi reperitur non facit obstructiones, sed solum causat malam temperaturam.

Morbus igitur de quo loquimur Apoplecticus est ex obstructione: & alij non sunt ex obstructione, licet sit in eis materia quæ facit malam temperaturam. Addebat Auicenna ad hanc definitionem, & *incurfus*: vult dicere Auicenna, Et quando fit obstructio, non solum in ventriculis cerebri, sed etiam in viis à cerebro ad cor, aut à corde ad cerebrum, id est in nervis, aut venis, aut arteriis. Aliquando enim replentur illæ venæ soporiferæ, carosides: vt puta ex nimia copia sanguinis: & tunc oportet mittere multum sanguinis. Et quod iste qui incurrit in huiusmodi repletionem venarum vocetur Apoplecticus, testis est Galenus 4. *de ratione virtus* 24. Et *de causis morborum*, vbi enumerat causas morbi frigidi. Dico ad hoc quod sine dubio, quando ex repletionem venarum homo cadit, vocatur morbus aliquando Apoplecticus, sed alia de causa; scilicet quoniam venæ sunt nimis repletæ, calor non potest debite euacuari, quemadmodum aer, & spiritus attractus ad refrigerationem caloris non potest transire: ideo calor omnino extinguitur, quemadmodum extinguitur flamma quando est posita in ventosa, seu in cucurbitula. Cum igitur calor naturalis ex repletionem nimia venarum extinguitur, merito vniuersum corpus infrigidatur, & præcipue cerebrum, quod sua natura frigidissimum est, infrigidato cerebro generantur ibi humores multi pituitosi, qui generant subito morbum Apoplecticum, aliquando generant Epilepticum, aliquando syncope.

Quando igitur venæ nimium replentur, homo potest fieri Apoplecticus, sed non ratione venarum repletarum, sed ratione illa quam diximus, scilicet quando corpus infrigidatur, & maxime cerebrum, ad quod postea sequitur vel Epilepsia, vel Apoplexia, vel syncope. Illud autem quod dicit Auicenna, scilicet quod repletis illis viis homo cadat sine sensu, & motu, est falsissimum, & contra Galenum: imo Galenus 2. *de dogmatibus* Hippocr. prolat oppositum contra quosdam, qui illud idem assererant, quod nunc dicit Auicenna, & dicit quod possunt viuere per diem etiam integrum, ligatis, aut etiam incisis venis illis, bene deperdetur vox, & si incidantur nervi illi, sed non sensus, nec motus.

Sed quoniam diximus in illis qui perdunt sensum ratione repletionem nimie venarum esse mittendus sanguis largissime. Hoc videtur contradicere illi regulæ quam superposuimus, quoniam virtus in talibus est non solum debilis, imo nulla est. Dico ad hoc quod propterea Hippocrat. 4. *de ratione virtus* 17. dicebat quod est mittendus, quando morbus magnus, virtus, & ætas consentiunt: non tamen dicebat op-

positum, scilicet quando non est virtus non mittas: quia sciebat esse quosdam morbos, in quibus, licet nulla sit virtus, tamen est mittendus sanguis: & merito quia si morbus est ratione copie sanguinis; ergo est omnino mittendus. Sed ibi non est virtus? quid tum: hoc accidit quia sanguis est nimis si minuatur, valde tædebit.

Dubitaturs rursus quod aliquando eueniat non solum à pituita, & melancholia sed etiam à sanguine ex libello *de missione sanguinis summa prima cap. 2.* dico quod intelligitur auctoritas Galeni, quando fluit ad principium, id est ad epar, aut ad cor: primo enim in animali generatur epar, & cor, postea cerebrum. Sed diceret quis quomodo cognoscam illos qui cadunt sine sensu, & motu, ex repletionem venarum, & veros Apoplecticos. Dico quod hoc cognoscetur ex colore in illis. Est color rubrus mortificatus, quemadmodum in illis qui sunt suffocati: in Apoplexia vera est calor albus, & pallidus. Rursus diceret quis, concedo quod Apoplexia proueniat ab humore crasso, & frigido: sed nonne etiam est possibile quod sit à sanguine, nam sanguis potest replere cerebri ventriculos; dico quod non est possibile, quoniam si sanguis replebit ventriculos faciet phlegmonem, vel faciet aliam agitudinem, ad quam postea sequetur Apoplexia, sed non fiet subito, nam Apoplexia debet esse subita in sano.

LECTIO XVIII.

Posita definitione Apoplexiæ, sunt proponendæ diuisiones eius. Aliqui sunt qui diuidunt eam in materialem; & non materialem: nos dicimus quod hæc diuisio non est bona, quoniam omnis Apoplexia est cum materia: imo non solum cum materia, sed cum materia crassa, & frigida, hoc est pituitosa, vel melancholica. Aliqui diuidunt præterea; Apoplexia materialis, aut est cum Apostemate, aut sine Apostemate; nos dicimus quod hæc etiam diuisio falsa est, quoniam Apoplexia non est cum Apostemate: si enim esset Apostema prius fieret phrenesis, vel aliquid consimile, ad quod postea possibile esset sequi Apoplexiam. Alij rursus diuidebant Apoplexiam; aut est cum febre, aut sine febre: nos dicimus quod de ratione Apoplexiæ minimæ. Alij rursus diuidebant: Apoplexia alia est ex obstructione ventriculorum cerebri: alia ex obstructione venarum carosidarum 4. *de ratione virtus* 24. Dicimus quod illa Apoplexia quæ fit ex nimia repletionem, non dicitur propter hoc Apoplexia, sed solum similis veræ Apoplexiæ; vel dicimus quomodo dicebamus heri, quod erat hoc modo Apoplexia vera, quoniam sequabatur, vt puta ex nimia repletionem venarum

rum calor extinguitur, ex hoc corpus, & maximè cerebrum infrigidatur: ad infrigidationem cerebri sequitur generatio pituitæ, ad hoc obstructio in cerebro. Sed fortassè melius esset dicere quod est tamen similis Apoplexiæ, quemadmodum dicebat Hippocrates 7. part. con. 59. de illis qui cadunt ex alto, & repente fiunt muti; in istis quoniam cerebrum concutitur retrahunt se virtutes omnes, & non transmittunt virtutes ad vniuersum corpus. Alia est diuisio Apoplexiæ vere, & bona, vt scilicet vna sit fortis; alia debilis.

Vt autem possimus dignoscere inter Apoplexiam fortem, & debilem, videndus est Galenus in eo *Aphor. fortem Apoplexiam soluere est impossibile, debilem autem non facile*: vbi dicit Galenus si sit omnino sine anhelitu, tunc dicitur fortissima; si autem anhelitus sit violentus, & cum magno conatu dicitur valdè fortis: si anhelitus sit intermittens, & inæqualis, vt non seruet ordinem: modo intermittat quatuor, modo quinque, tunc dicitur fortis, si sit inæqualis, & tamen seruet ordinem, tunc dicitur leuis. Fortem igitur quando scilicet non est violentus, sed inæqualis; & sine ordine impossibile est curare, multo minus fortissimam, & valde fortem; debilis autem, si fiant quæ facienda sint, potest curari. Dubitatur an si Apoplexia sit debilis necesse sit vt antequam tollatur, prius transeat in paralytum: quod sic; Rasis expressè. In oppositum Galen. 4. *de locis affect.* 2. vbi dicit creberrimè. Et ratio hæc est quoniam si morbus est debilis, quare non potest materiam expurgare natura per nares, aut palatum: absque eo quod transmittat eam ad nervos. Dicimus ad hoc quod potest esse, vt omnino expurgetur per nares, aut per palatum: tamen vt plurimum transmittitur ad nervos, quoniam facilius est deferre aliò materiam, quàm omnino expellere. Dubitatur quoque an Apoplexia possit esse cum spasmò: dico quod si esset cum spasmò naturali, & cum contractione cerebri esset Epilepsia: bene potest esse vt prius fuerit aliquis spasmus particularis, & superuenerit Apoplexia: de hoc attramen non loquimur: & hæc satis nobis sint quoad definitionem, diuisionem, & essentiam Apoplexiæ.

Cognita essentia Apoplexiæ per definitionem, & diuisionem, nunc accedendum est ad causas. Ideo videndus est Galenus in *lib. de causis morborum*, vbi agit de causis morbi frigidi. Et inquit tres sunt modi, quibus calor noster potest debilitari, & per consequens reddere corpus nostrum frigidum: primò potest ignis extingui ex aère frigidissimo, vel exterioribus frigidis admotis: sic etiam in aère frigidissimo homines constituti possunt ad frigidam dispositionem deuenire. Secundus modus est de ijs qui possunt facere flammam, vel ex multitudinè lignorum nimia suffocatur ignis, & ex multitudine ciborum extin-

guitur calor innatus; vel ex defectu lignorum, & ex defectu alimenti: vel ex se non disposita, positis lignis viridibus, vel aqua extinguetur: ita si commendamus res frigidas, vt papauera, reddemur frigidus. Tertius modus est ex constrictione, & dilatatione: ignis inclusus in cucurbita extinguetur; sic etiam venis nimium repletis calor extinguitur, quia non potest exhalare: ita etiam cum nimis exhalatur, vt appropinquato maiore igne minor corumpitur. Ergo ex nimio etiam alimento, ex nimio potu vini potest fieri Apoplexia, & alij morbi frigidi.

Causæ quæ possunt disponere enumeratæ sunt superius, quando agebamus de Epilepsia: sunt enim eadem omnino. Inter causas disponentes Galenus *cap. de Somno, & vigilia* ponit hanc, supinè dormire. Causa potest esse hæc, nam humiditates quæ multæ sunt in cerebro cum supinè dormimus, non possunt expurgari, neque per palatum, neque per nares: ideo repente possunt inclinare ad hunc morbum. Hoc expressè negat Galenus in *libello de instrument. odorant.* vbi reprehendit hanc opinionem, dicens quod vnumquodque membrum, vt habet virtutem attractiuam, ita etiam habet expulsiuam. Præterea cerebrum dilatatur, & instringitur, quemadmodum cor, licet non tam validè in illa dilatatione potest expellere humiditates quæ sunt in eo: qua de re dicimus quod supinè dormire, non prohibet quin omnino excernantur humiditates, impedit tamen aliquid; & certè si dormiremus in latu melius expurgarentur humiditates; quoniam vltra virtutem expulsiuam, & dilatationis motum etiam suo pondere, & sua grauitate facilius descenderent, quod etiam non negaret Auicenna. Rursus dubitaret quis; tu dixisti quod causa proxima est iuncta, & melancholia: hoc videtur falsum, quia Galenus in eo commento dicit esse Apoplexiam phlegmaticam, exponunt omnes sanguineam. Respondeo quod aliud est dicere hunc morbum esse à pituita, & aliud pituitosum, quando enim dico est à pituita, vel à bile; intelligo in morbo esse solam pituitam, vel solam bilem, vbi autem dico esse pituitosum, vel biliosum, intelligo esse ab alio humore, in quo tamen sit pars pituitæ, vel bilis: Cum igitur dicit Galenus esse Apoplexiam sanguineam, intelligit quod in ea dominabitur pituita, in qua tamen est aliqua portio sanguinis.

Nunc de signis restat agere. Signa quæ demonstrant, id est pathognomica, sunt certissima: subito cadit, sine sensu est, & sine motu, neque conuulsio, neque alio præter anhelitum si omnino non tollitur, ergo est Apoplexia præsertim si sit obstructio ventriculorum cerebri, si esset ex repletionem venarum vel arteriarum vocaretur similis Apoplexiæ, & si sit sine causa extrinseca propter illos qui cadunt ex alto. Signa salutis, aut mortis sumuntur omnia

omnia facillimè ex anheliu, vt declarauimus, Signa autem quæ præcedunt sunt plura: Paulus ponit dolorem capitis, etiam Hippoc. 4. *de ratione victum* 6. *par.* 55. Causa autem est, ascendunt vapores, & etiam partes de ipsa materia, & lædunt, sed nondum obstruunt omnino: præterea inflatio venarum, apparet enim venæ capitis inflatæ, & turgidæ. Item præcedit vertigo scotomia. Item frigiditas totius corporis, tumores: aliquando etiam præcedit Epilepsia, & postea sequitur Apoplexia, stridor dentium ex vaporibus inclusis in maxillis, & stimulantur eas. Præterea dixit Paulus vrina viridis, & subnigra in parua quantitate, & hypostasis assimilatur crassiori partis farina.

Hic est difficultas, quoniam nulla videtur ratio quare hypostasis debeat esse similis crassiori panis farinae 2. *Prognosticorum* 28. hoc enim procedit à nimio calore adurente, & exoriente membra solida, quemadmodum declarat Galenus: ideo dico quod mendum est in litera. Paul. dicit enim *νεφροδης* per *ι*, sed debet legi per *υ*, quemadmodum est in manu scripto quem habeo penes me: & significabit idem quod diuulsa, & dirempta, & diuisa, non compacta, non coniuncta, & procedit merito nimie frigiditatis. Color enim esse ille qui coniungit simul res ipsas. Hæc autem signa omnia non sunt nec propria, nec inseparabilia: tamen aliquando eueniunt. Signa concoctionis iam dicta sunt in Epilepsia, scilicet sputus aquosus denotat cruditatem; crassior denotat concoctionem: signa autem critica sunt terminatio ad paralytum, videlicet aliquando excretio humiditatis per nares, & per palatum.

His præmissis accedendum modo est ad curationem, vbi prius mittendus est sanguis: Galenus expressè 13. *meth.* nisi prohibeant conditiones dictæ. Sed est dubium de qua vena. Qui dicunt posse prouenire aliquando à sanguine, mittunt ex duabus cephalicis, & merito: quoniam missio sanguinis debet fieri secundum reuerentiam; sed ipsi nesciunt in qua parte capitis, dextra ne, an sinistra. Ideo ne errent, mittunt ex vtraque; tam dextra quam sinistra. Nos autem qui dicimus fieri tum ex humore phlegmatico, & melancholico, vel saltem ex obstructione in venis, eò quod totum corpus redditur frigidum extinctione caloris: ideo quemadmodum dicit Hippocr. faciemus missionem ex vena cubiti, id est ex basilica quæ est interna cubiti. Ratio est quia plius, & citius euacuat à membris principalibus, corde scilicet, & hepate: & ex brachio tantum dextro. Sed conuenitne prius aliquis clyster? certe si loquimur de forti non conuenit, quia clyster fortis est instar medicinae, sed leuis communis posset fortasse admitti: sed de hoc in sequentibus disputabimus.

LECTIO XIX.

Post sanguinis missionem ponunt Doctores secundum remedium, perfundere caput oxirodino; id est vnctione ex oleo rosaceo, & aceto commixta. Rasis in cura huius morbi, & Galenus 13. *meth.* vbi loquitur de phrenitide: ratio hæc est, quæcumque materia repit ad caput est omnino expellenda; & caput interea confortandum, ne amplius talem materiam recipiat: tamen in oppositum videretur esse ratio manifestissima, oxirodinum compositum est cum rebus frigidis rosaceo, & aceto: & morbus est sua natura frigidus, ergo aueremus morbum, quia adderemus frigiditatem rei frigidæ. Dicimus ad hoc omnino esse applicandum oxirodinum; & quod in hoc casu conuenit, & ratio est quam diximus, scilicet quia materia est repellenda, quod luculenter potest oxirodinum præstare, repellit enim materiam mirum in modum. Quando autem tu dicis: oh est frigidum, ergo nocet; nego quoniam sit oxirodinum ex modico admodum aceto, & multum olei quod per se est temperatum: Galenus autem 3. *de simpl. med.* dicit vniuersaliter quod medicinae omnes temperatæ calefaciunt frigida, & frige faciunt calida: patet exemplum de aqua tepida, quæ manum frigidam potest calefacere, calidam autem frige facere. Oleum est, vt dicit Galenus temperatum in omnibus qualitatibus, calido, frigido, humido, & sicco: vnde cum paucum recipiat aceti; totum etiam oxirodinum erit quasi temperatum, id est in medio primi gradus frigiditatis. Ergo respectu rei valde frigidæ poterit eam calefacere, quia verissima est regula Galeni, quod ea quæ sunt temperata, vel parum recedunt à temperamento, possunt calida frige facere, & frigida calefacere. Acerum ponitur in parua quantitate, nullam aliam ob causam, nisi ad dandam penetrantionem, neque tamen acerum excedit in frigiditate secundum gradum, ideo habet etiam partes calidas in se. Sed diceret quis, Galenus 2. *de simpl. med. cap. vltim.* dicit rosaceum læderur frige facta; ergo pugnat sibi met ipsi. Soluitur hæc apparetis contradictio, quoniam in 3. *lib. cap. 10.* vbi dabat illam regulam, dicit temperata calefacere valde infrigidata: in secundo autem dicit lædere non valde infrigidata, sed infrigidata tamen: Et hæc non pugnant simul. Et certè oleum rosaceum officeret rei leuiter frige factæ: sed certè frige faceret valde infrigidata: at morbus Apoplecticus est valde frigidus. Sunt quidem quibus non placet iste vsus oxirodini, & adduunt istam rationem. Materia ista est iam fluxa: præterea est admodum crassa quæ non potest expelli nisi maxima cum difficultate, ideo vn-

ctiones ex oxirodino nihil proderunt.

Dico ad hoc quod in principio morbi licet materia iam sit contenta in ventriculis: tamen quia est periculum ne alia etiam materia rursus eo aggregentur: Ideo hac de causa renuit. Et propterea conuenit vt caput confortetur, nam stante capite debilitato, periculum est ne alia materiae fluant, & ideo caput repleatur longè magis. Tamen si timemus nimiam infrigidationem, possumus commiscere camomillinum, vel anetinum oleum calidius. Possumus ergo vti oxirodino, tum quia confortat, tum quia non infrigidat; imo potius vt vult Galenus calefacit, & si placet etiam admiscere aliquid camomillini. Fit autem oxirodinum multis modis, vel ex oliuis maturis, quod erit omnino temperatum, vel ex oliuis immaturis, id est ex oleo omphacino; quod potius infrigidat, & est admodum stipticum: Quando intendimus plus infrigidare, & astringere, componimus cum omphacino ex oliuis immaturis, quod in nostro casu non conuenit; quare debemus adhibere oleum confectum ex oliuis maturis. Aliqui addunt aquam rosaceam: in hoc nostro casu parum conuenit, quia est frigidior, nam dum destillatur partes calidae exhalant. Notum tamen est quod oleum rosaceum debet esse vnius anni, non inueteratum, quia deperderet omnem stipticitatem, & fieret calidius. Sed quanta debet esse portio: variatur secundum diuersos vsus: communis tamen est sumere quartam, vel quintam partem acetii residuum olei: si intentio sit plus infrigidare, addas plus acetii.

Post missionem sanguinis, & ad motionem oxirodini, Doctores omnes faciunt clysteres acutos: sed est magna dubitatio an conueniant, omnes concordant quod sic, quoniam euacuant ab intestinis à venis mesaricis, & à concaua iecinoris, & præterea diuertunt à capite: sed contra hoc adducuntur multae rationes. Primum est regula vniuersales in medicina: *Vndecumque natura repit, &c.* in Apoplexia materia repit sursum, ergo faciendae sunt euacuationes, & non per deorsum, ideo potius per vomitum quam per clysterem. 2. *Hipp.* 4. *de ratione vitiis* vbi loquitur de cura Apoplexiae, per sanguinis exuperantiam, dicit purgandos esse per superius; exponit Galenus 1. *per vomitum*, ideo dat elleborum, scilicet album, quia quando dicitur helleborus absolutè intelligitur albus: quando volumus intelligere nigrum, addimus nigrum: terribis omnis morbus magnus indicat statim de missione sanguinis, & de pharmacia: ergo prius est dandum pharmacum, quam clysteres acuti ponendi: quartò clysteres non euacuant à capite: Galenus 2. *de compositione medic. secundum locos*: neque enim transcunt etiam quamuis acuti concauam partem iecinoris euacuando: quinto pharmacia si debent facere operationem, debent actuari à ca-

lore nostro naturali; in intestinis nulla est virtus quae actuet, ergo non conuenit acuti: vltimo notissimum est quod clysteres acuti laedunt maximè.

Ad hanc dubitationem dico quod omnes vna conueniunt quod sunt faciendi clysteres acuti: ratio est vt diximus quia euacuant ab intestinis, à mesenteriiis, & à concaua parte iecinoris; & præterea, etsi non euacuet à capite, diuertunt tamen materiam ab eo loco, & alio deducunt. Ideo ad primam rationem dico, quod si posset fieri, vt per vomitum euacuaremus, conueniret; sed hoc non est facile in talibus; ideo non possunt obesse clysteres: nec valet illa regula vniuersalis *quocumque natura repit*: quoniam hoc intelligitur de euacuatione, & nos damus clysteres vt diuertamus à capite, vt non euacuemus. Est differentia inter euacuationem, & diuersionem; euacuatio fit per locum propinquum, diuersio fit per locum remotissimum, ideo cum sit nostra intentio diuertere à capite, conuenit euacuare per inferius, vt diuertamus per locum remotum, & longinquum à capite: diuulsio enim fit per partem oppositam. Ad secundam de Hippoc. qui exhibet helleborum, dico quod si nos possumus deberemus hoc facere: sed nobis non licet, & si liceret non inconuenit, imo stant simul hæc duo euacuare per superius, & diuertere per inferius. Ad tertiam, de morbo magno fateor: sed ægri non possunt sumere pharmaca, quia sæpenumero non possunt deglutire, cum ita sint sine sensu, & motu: præterea etiam non inconueniret ambo hæc facere, vnum ad euacuandum, aliud ad diuertendum. Ad quartam quod non attingant concedo, & nihil est contra nos: quoniam non intendimus euacuare à capite, sed tantum diuertere. Ad quintam de actuacione; dico hoc esse falsissimum, & quod in intestinis est eadem virtus concoquendi quae sit in ventriculo, licet aliquanto debilius; nonne in intestinis concoquitur de chylo: certè. Ad vltimam quod laedant: fateor quod nihil est tam iuuatium quod aliqua ex parte non obit: & tamen licet hoc aliquid noccat, plus potest prodesse.

Post clysteres sunt adhibendae medicinae calefacientes capiti: ideo dubium est an sint istae medicinae decoquendae in aqua, an potius in oleo. Auenczoar dicit cauendum esse ab aqua in omni medicina, quae capiti applicetur: timens fortasse ne aqua postea quam partes calidae sint euaporatae, redeat ad pristinam frigiditatem. Ideo Paulus dicit decoquendas esse medicinas cum oleo. Idem facit Galenus 1. *de comp. med. secundum locos*. Auicenna autem multas medicinas decoquit cum aqua, & apponit capiti. Certè oleum recipit virtutes medicinarum, vt aqua, & longè melius eas conseruat: quoniam enim aqua est liquida, ideo euaporant virtutes, & præterea oleum est in se temperatum, ideo Ji-

et reducatur oleum ad suum temperamentum non potest laedere. Quæ de re dico quod tutius est decoquere medicinas in oleo quam in aqua.

Restat modo alia dubitatio, an scilicet medicina solutiua sit exhibenda in hoc morbo; omnes dicunt quod sic; imò Hippocrat. dat helleborum album secundum quod dicit Galenus: sed an liceat dare ante concoctionem est dubitatio maxima. Et tota hæc difficultas dependet ex bono vel malo intuitu illius 22. Aphor. primæ particulæ. Quæ quidem in re primo adducam expositionem veram quam nos probamus: secundò expositionem aliorum falsam: tertio adducemus rationem in oppositum, & diluemus. Quoad primum dico quod conclusio nostra hæc est secundum dictum Hippoc. in eo loco, quod materia non concocta nullo pacto est danda pharmacia solutiua.

Ideo sciendum est quod duplex est decoctio, aliquando calor noster decoquit nutrimentum vt corpus nutriatur; & hæc dicitur decoctio in iuuatiuo; aliquando agit calor noster vniuersalis in humores crudos, & malos: & hoc dupliciter conringit, vel reducendo eos ad benignum, vel si sunt omnino rebelles, & corrupti, præparando eos ad expulsionem: & hæc dicuntur coctiones in nocituo. Et quoniam duobus modis fit ista concoctio in nocituo; ideo dicimus quod concoctum hoc est duplex, quemadmodum non coctum crudum, scilicet, & frigidum, vel nondum paratum ad expulsionem: Hippoc. in hoc Aph. intelligit de vtroque modo huius coctionis: ideo dicit concocta, scilicet vtroque modo tum quod non sint crassi, neque frigidi humores, sed reducti ad benignum, tum etiam præparati ad expulsionem; *medicari*, id est exhibere pharmacum soluens: hoc enim valet apud Græcos *φαρμακεύειν* id est purgare, & cum solutiuo pharmaco extrahere, atque mouere: quocumque alio modo, neque exercitio, neque balneo, neque frictionibus: non cruda, id est neque crassa, neque frigida: neque in principiis: etiam quod essent biliosi tum in principio non sunt mouendi; quoniam nondum sunt parati ad expulsionem: nisi sit materia factiosa: in hoc casu concedit in principio, id est, quando materia est in motu, & modo huc, modo mouetur illuc. Quare concludimus non esse soluendum pharmaco soluente nisi concocta materia, neque etiam balneo, neque exercitio, præterquam in casu dicto, quod scilicet materia sit mobilis, & furiosa: ideo secundum hoc expressè deciditur quæstio hæc secundum Hippoc. quando conuenit exhibere pharmacum, nisi materia iam concocta.

Alij sunt in oppositum, quemadmodum Conciliator, & Iacobus qui dicunt duplicem esse euacuationem cum pharmaco eradicantem, & minoratiuam: Hippoc. intelligit de eradicante in totum: ideo so-

lutiua minoratiua possunt dari, etiam quod materia non sit concocta. Hæc expositio est falsissima, quoniam si per *mouere* intelligit eradicatiuè, frustra bis repeteret idem Hippocrates in *doctrina Aphoristica*: si intelligit alio modo, vt cum exercitio, vel pharmaco minoratiuo; habemus id quod voluerimus. Aliqui alij intelligunt per *mouere*, id est, amouere, id est ducere extra corpus: & citant translationem Calui inter omnes pessimam, & non intelligunt vim illius verbi *κινεῖν*. Præterea hoc vocabulum *φαρμακεύειν* significat quocumque modo purgare, non autem eradicatiuè: quando Hippocrat. vult intelligere leuiter, apponit leuiter; quando mediocriter, apponit mediocriter; & quando intensè, apponit intensè. *Primo Aphorif. 4. part.* vtitur hoc eodem termino, de prægnantibus vbi certe non potest intelligere nisi de minoratiuis. Item 4. de ratione victus 35.

LECTIO XX.

Declarauimus sententiam Aph. illius *concocta medicari*: postea adduximus expositionem illorum, qui exponebant solum de eradicatiuis, atque integra dicentes, quod de minoratiua loquebatur in 29. *secunda partic.* Quod iste Aph. non possit exponi de eradicante, vel de integra, atque absoluta purgatione, heri adduximus rationes quasdam: nunc rursus aliæ adducendæ sunt. Primò si exponeretur hoc modo esset falsum, quia materia etiam concocta non debet semper eradicatiuè educi, quoniam Galenus *primo de febre ad Glanconem* in quartanam post concoctionem non semel educit cum vno pharmaco, sed pluribus vicibus: ergo licet materia sit concocta in statu, tamen vna vice non debet educi, sed pluribus. Idem præcipit Galenus 6. *part. Aph. com. 27.* loquens de suppuratis, dicit quod sanies etiam optimè concocta non debet vno haustu educi, quoniam adduceremus ægrum ad syncopim, sed pluribus vicibus. Secundò indicatio de quantitate non sumitur à concoctione materiæ, sed à virtute quomodo potest tolerare; bene sumitur indicatio à coctione materiæ, quod debet educi, & quod facilius erit educenda, sed quantitas, quæ educi debet sumitur solum à virtute. Tercio falsa esset vltima pars, quod materia existente furiosa, & turgida, debeat tota & vniuersa educi: hoc omnino est impossibile; ratio est, quoniam in principio, si vellemus totam educere, prius interficeremus ægrum.

In pleuritide dolore descendente datur pharmacum, non quidem eradicatiuum, sed minoratiuum, & tamen illa materia est furiosa, quemadmodum nos in sequenti lectione declarabimus: & ratio est quia prius materia debet concoqui. Quartò non est

est mos Galeni neque Hippocratis præcipere vnquam de euacuatione integra: hoc enim debet fieri secundum tolerantiam virtutis. Quintò modica data in completa dosi, non euacuat semper in totum, neque omnino eradicat: ergo si vellemus omnino eradicare, oportet dare vltra dosim propriam, quod manifestè esset lædere. Dicunt quidam, vis videre quod ipse intelligit de eradicatiua, videas quod in *Aph. 29. secund. part.* dicit, si quid id est parum: at in *hoc Aph.* non dicit aliquid, neque parum. Dico ad hanc rationem, nullam esse, quoniam sic loquitur Hippocr. 3. *de Ratione victus*, de aqua mellis *prima part. Aph. 17.* & intelligit si quid id est siue parum siue multum, & hoc certè nihil ad nos. Ideo dico intelligit de vnaquaque euacuatione, non solum de eradicatiua, sed alijs quorquor illa sint.

Alij dant alium intellectum, quod scilicet iste Aphorismus sit intelligendus, quando medicus certus est quod materia potest concoqui à natura, & à virtute naturali superante materiam, tunc enim quando sumus certi, quod natura potest superare materiam, dimittendus est natura, & virtuti: si autem videmus quod non potest materia concoqui à natura. euacuanda est quanto possumus citius: falsa est hæc sententia si non rectè accipiatur, si rectè, non omnino discrepat à vera sententia Galen. quoniam ipse *24. Aph. in acutis*, raro in principijs; ergo magna ex parte non est euacuanda materia ante concoctionem. Alij adhuc peius dicunt; quod indicatione sumpta à concoctione, & furiositate, debemus solum ineuacuare quando materia est concocta, nisi sit furiosa, quoniam facilius educitur quando est concocta, quam cruda; sed indicatione sumpta à quantitate, vel venenositate statim debemus euacuare in principio: materia enim multa, & materia venenosa indicat de non expectando.

Iste etiam intellectus est falsus: quando valde esset imminutus Hippoc. & Medicus valde esset dubius, quid sibi esset faciendum: neque enim scir quanam harum intentionum debeat præcedere: neque enim dat signa, quibus possumus præponere vnam intentionem alteri. Alij dicunt quod verus erat iste Aphorismus tempore Hippoc. at tempore nostro non debet obseruari: ille enim non habebat nisi medicinas fortes, & violentas: ideo in pleuritide vitur helleboro: Nos autem habemus multas medicinas leues, cassiam, mannam, rhabarbarum, agaricum, polipodium, electuarios cum scammonio bene correcto, quibus medicinis Hippoc. non poterat vti; quoniam non habebat.

Falsa est etiam hæc sententia, quoniam & Galenus confirmat hunc Aphorismum: & tamen suo tempore erant multæ huiusmodi leues medicinz: imo etiam tempore Hippocratis aderant agaricus, mercurium scammonium cum cotonio, *primo de*

alimentis cap. 3. cortices hellebori nigri, quæ erat medicina leuis instar rhabarbari. Præterea etiam possunt dare medicinas fortes in minori quantitate, nam minus, & leuius euacuassent. Item aloëm *8. de medicamentis secundum locos.* Sed nonne Galenus prohibet ante concoctionem quemcumque motum, balnea, exercitia, & huiusmodi? Et ratio quare non conueniat pharmacus, & quouis motus alius, est quia motus impedit concoctionem, quemadmodum quies mirificè adiuuat ad concoctionem.

Non tamen negamus lenitiua in principio cassiam, & mannam, & ea quæ educunt solum à stomacho, & ventrem leniunt, negamus purgatiua, & solutiua, id est ea quæ educunt etiam ad intra venas: præterea etiam non negantur clysteres leues, quoniam isti non commouent materias quæ sunt intra venas, solum euacuant à stomacho. Sed dicit aliquis ego dabo amplius cassiæ, & amplius manna, & sic soluam etiam à venis, quoniam cassia non denegatur in principio. Dico quod hoc nullo pacto est faciendum, quoniam idem esset, hoc nulla esset ratio, quare non obesset ista etiam commotio in venis. Præterea huiusmodi medicinz licet sint lenitiua, tamen habent dosim propriam quam si transcenderemus, noceremus multum: credo enim quod si daremus vltima duas vncias faceremus dolores, torsiones, syncopim. Sed dicit quis; apud nos sunt istæ medicinz inueteratæ, & antiquæ; ideo non inconueniunt dare vltra gradum proprium. Dico ad hoc quod huiusmodi medicinz non nocent vltra dosim, quia educant, sed alia ratione: ideo plus nocet mala, & inueterata, quam recens, & bona. Quidam moderni nituntur destruere hunc Aphorismum: & dicunt quod possumus vti in principio purgantibus, & soluentibus: & primò accipiunt fundamentum dictum, scilicet quod antiqui non habebant medicinas, nisi fortes, istas autem leuiter lenientes non habebant, quod est falsum vt diximus. Secundò accipiunt quod aliquando sit purgandum ante concoctionem, ex illo Aphorismo: *quando morbus incipit, si quid videtur mouendum, moue.* Vnde inferunt quod si eo tempore aliquando in principio soluebant, nos in hoc tempore semper, quoniam homines huius ætatis sunt longè voraciores, replent enim se maxime cibo, & potu. Hæc ratio facit contra eam: nam quia replent se humoribus nunc maxime: ideo multæ sunt factæ obstructions, & viæ non sunt apertæ; vnde non est possibile quod aliquid euacuetur. Qua propter ego credo homines esse incontinentes, & continentes, & nunc, & in illis temporibus; eodem modo non credo esse in hoc diuersitatem.

Præterea si ista materia quam tu dicis velle minorare est in stomacho, educitur per exhibitionem cassiæ, & lenientium ventrem: si est in primis venis quemadmodum

modum sunt minutissimæ, & homines sunt per se incontinentes, & repleti, erunt obturata, & nihil poterit educi: si non sit materia extra iecur, poteris minuere cum missione sanguinis. Postea instat quod Galenus aliquando vitur in principio, licet materia non sit furiosa, & dat exemplum de pleuritide dolore descendente. Ad hoc dico quod certè in multis casibus potest dari solutium ante concoctionem, neque hoc repugnat sententiæ illius Aphorismi, quoniam nondum est concocta: ideo licet materia quæ facit morbum in aliqua parte non sit concocta; tamen nihil prohibet materiam reliquam in toto corpore esse concoctam, & bonam, vt stante phlegmone aliquo in capite, aut in oculo, aut in angina, in gutture, materia quidem quæ est in loco læso, & facit morbum, nullo modo debet educi, quoniam est cruda; sed materia reliqui corporis sani debet educi, vt totum corpus purgemus. Quoniam enim debemus purgare aliquam partem: primò totum corpus est euacuandum, ne materia repar ad locum læsum: Galenus *quarto de ratione vietus* 31. item 13. *meth. in ophthalmia*, dat primo die pharmacum, quia vult purgare materiam totius corporis, quæ non est cruda. Vrina habet signa bonæ digestionis, & non est febris, & volentes mederi locum læsum, prius debemus vniuersum corpus euacuare. *Tertio artis parue*, est regula quod oportet mederi partem, prius totum corpus est purgandum, non solum missione sanguinis, sed etiam pharmaco.

Nihil igitur facit contra nos quod in pleuritide, dolore descendente, in principio detur pharmacum propter hanc rationem; quanquam illa materia potest dici furiosa, & turgens: sed tam vera ratio est quia non euacuat materiam, quæ facit morbum. Dat exemplum in *primo de comp. med. secundum locos* de Alopecia: vitur in principio cocchiis ante concoctionem: dico vt dixi quod non euacuat materiam quæ facit morbum, sed corpus reliquum sanum. Item dat exemplum in vulnere: dico eodem pacto, quod corpus ante acceptum vulnus erat sanum: ideo materia erat concocta. Vltèrius Manardus contra Galenum vult probare, quod etiam in continuis materia quæ facit morbum in venis, est in principio euacuanda. Nam quare statim debet furiosa euacuari? quia in principio virtus est fortior, in statu est debilior. Secundò ne illa materia adaugeat febre. Tertio ne forè decurrat, & fatigetur in aliquo membro principali. His eisdem rationibus debet purgari materia multa, nam debilitat virtutem, auget morbum, &c. Dico quod licet sit multa; tamen si est in stomacho per lenientia: si est in venis per missionem sanguinis, satis est eam euacuare, sed si est materia multa, sed non sanguinea, imo potius phlegmatica: dico quod non potes in principio cum pharmaco quando est cruda, & crassa. Ideo facies no-

cumentum dando pharmacum, & non facies iuuamentum, quia nihil educes.

LECTIO XXI.

Diximus in principio morbi, materiã incoctã non esse euacuandam nisi materia sit furiosa, & nisi aliam materiam intendamus educere quàm eam quæ facit morbum. Auerroes 7. *coll.* instat contra hanc sententiam dicendo, quod in acutis conuenit ante concoctionem euacuatio. Et inquit quod ratio nulla est, quare debeamus mittere sanguinem, & non dare pharmacum, quia pharmacum prohibet, quia educit de bono sicut de malo: hoc idem facit sanguis. Secundo prohibetur pharmacum, quia commouet humores intra venas: hoc idem, inquit, facit missio sanguinis. Tertio prohibetur quia calefacit: dicit quod possint addi infrigidantia, & addere totam medicinam potius frigidam quàm calidam. Et si tu instes, dicit Auerroes quod sit obstructio: respondeo (inquit) ego loquor tantum de humoribus subtilibus. Dico ego ad hæc, magnam omnino esse differentiam inter missionem sanguinis, & pharmaciam: vnde merito potest mitti sanguis, & non potest dari pharmacum. Primo omnes medicinae soluentes habent aliquam venenositatem, & omnino quicquid soluit, necessario vim infert naturæ. Præterea quidquid soluit habet aliquam caliditatem, quia nulla alia ratione solunt nisi quia attrahunt calore: si infrigidabimus, iam reddemus virtutem soluentis debiliorem; quoniam medicina attrahunt merito caliditatis: & si dabimus in maiori quantitate, magis lædemus infirmos. Tertio in pharmaco instat multa periculosa, est enim possibile quod licet materia sit biliosa, quod tamen sint obstructions in corpore, & maxime in venis paruis: ideo calefacies, agitabis, & nihil educes, & ita noceris absque iuuamento. Vnde *secundo de ratione vietus* 11. *In acutis raro pharmaco vitendum est.* Præterea oportet agnoscere naturam infirmi; aliqui soluuntur leui quantumque medicina: aliqui non soluuntur etiam validissima: ideo in hoc medicus posset multum nocere. Si enim daret, & non educeret, multum læderet: item læderet si nimis educeret. Quarto motus per sanguinis missionem est consuetus naturæ, quotidie sanguis fluit per venas, & ille concursus non impedit concoctionem: tamen motus factus cum pharmaco multum impedit concoctionem: nam concoctio indiget quiete, & non motu, atque agitatione, 4. *de ratione vietus* 45. Cum itaque multa pericula contingant in pharmaco, nullum autem in missione sanguinis: ideo possumus statim mittere sanguinem, pharmacum verò minimè exhibere.

Ad loca Galeni in oppositum, in quibus non purgare licet ante concoctionem, heri

fatis responsum est: nunc alia sunt adducenda, & soluenda *1. meth. de priopismo*, & de inflatione in lingua. Primum oportet purgare, deinde membro adhibere mediciter frigida: ecce quod primo purgat. Dico quod non purgat materiam facientem morbum, sed purgat totum corpus sanum adhuc. Et hæc responsio data fuit etiam heri; & hac de causa limitauimus Aphorismum illum de materia faciente morbum. Præterea Galenus *primo meth. de vlcere in pulmone ex catharo*, vitur primum pillulis cochiis, euacuando materiam in capite: & tamen illa est materia quæ facit morbum. Ideo iterum limitandus est Aphorismus quando intendimus curare, sed non quando intendimus prolongare. In Apostematibus, id est in tumoribus præter materiam statim agendum est cum percussiuus, si volumus curare, tamen in parte volumus curare, sed volumus vt crescat, & materia trahatur extra. Sed dico in proposito quod nolebat Galenus in hoc casu curare catharro, imo volebat eum prolongare, modo diuerneret materiam à pulmonibus, nè incurreret tabem, & in acidens non sanum, & eligit malum, vt euitet maius malum; scio quod noceo; tamen magis volo nocere hac via, quam plus nocere alia via.

Exposito Aphorismo, & secundum sententiam nostram; restat modo declarare quid intelligamus per materiam furiosam, & turgentem: Galenus *2. Aphor. part. & primo Aph. 4. part. & decimo eiusdem* explicat res, quod intelligat per hoc vocabulum *δυσειν* seu turgere, Hippoc. dicit sumptam esse similitudinem ab animalibus concitatis ad coitum; quomodo animalia concitata ad coitum huc, & illuc feruntur, & stimulantur, vt semen expellant: ita materia quæ vult egredi ex corpore, huc & illuc fertur vt viam inueniat. Quando igitur materia quæ facit morbum, huc & illuc mouetur, & continuò vagatur dicitur turgere: in *com. primi Aph. 4. p.* addit & accelerat res ad ita agendum in *decimo*: postea addit aliud: Qua de re ad materiam turgentem duo videntur requiri. Primum quod materia moueatur de loco ad locum: secundo quod suo motu excitet virtutem expulsivam ad expellendum: *de compos. med. secundum locos* addit hoc idem, dicens: materia tunc dicitur esse turgens, quando iuuat ad expulsionem, & non habet stationem firmam in aliqua parte, id est quod non sit humor fixus. Quoniam ergo ista materia mouetur, & mouetur, vt expellatur, & natura comparatum est, vt facile sit rem situalem, & firmo loco non manentem expellere; ideo materia turgens debet euacuari, quia faciliter educetur quacumque volueris; sed maximè debet euacuari, ea parte quod ipsa tendit, vnde dolore descendente in pleurisi illa materia debet esse turgens, & debet per secessum euacuari, quia tendit sua natura ad intestina.

Materia ergo furiosa secundum Gale-

num est, quando mouetur: & suo motu incitat expulsionem: Auicenna in verbis suis videtur dicere, quod materia dicitur turgens quando est mobilis, id est moueri potest, tamen si quis videat ea quæ scribuntur ab eo in *cap. de melanch.* videbit nihil penè differre à Galeno *3. can. Arist. in 7. de natura animalium* loquens de perdicibus, vsus est eodem verbo *δυσειν*. Item *quarta Aph. problematum* nobis non turgentibus. Item *6. de natura animalium*: cognoscemus animalia esse concitata ad coitum ex tremore pudendorum, & frequenti emissionè vrinae. Herodianus qui exponit voces Hippocratis dicit hoc eodem verbo, vti nos in declarando emissionem fractuum in arboribus. Vnde Virg. *turgent in palmise gemma*, id est oculi, aut lacrymæ. Qua de re falunt qui dicunt materiam esse furiosam, ex quantitate, vel in loco propinquo membro principali, vel pestilenti. Vbi non est ille motus non potest dici turgere, & vbi natura non insurgit ad eam expellendam, bene illam faciunt considerationem, Rasis continuam dicit materiam esse furiosam, modo non faciat phlegmonem, id est non sit fixa in aliquo membro, & sic in principio purgat omnes febres quæcumque tandem illæ sint: sed eius sententia iam expleta est. Auerroës volebat in omnibus morbis acutis; non quod hæc opinio falsa sit redarguere ex *10. Aph. 4. part.* Sed hæc sint satis: cras videbimus determinationem, quam ponemus in quarta, conclusionibus certissimis, & resolutissimis.

LECTIO vltima.

Diximus materiam nisi sit concocta non esse pharmaco educendam, præter materiam furentem, id est in motu iuuante ad expulsionem; sed est dubitatio, Galenus in tractatu quos, & quando oportet purgare, dicit tenues, & serosos humores esse purgandos à principio: & per serosos intelligit aquosos, neque oportet expectare concoctionem. Præterea Hippocrates *2. part. se quid mouendum, moue in principio*. Ergo relinquit in arbitrio medici si in principio velit euacuare. Præterea in pestilentibus febribus, & venenosis omnes conueniunt, quod oportet magis statim purgare, quam si esset illa materia furiosa.

Ad primam harum dubitationum dicimus quod Galenus in eo libello declarauerat: quod de euacuatione facienda primum sumitur à viis per quos debeat transire indicatio: oportet enim vt viæ sint apertæ. Secundò sumitur ab humoribus indicatio, pituita per inferius; bilis per superius. Tertio ex anni temporibus: quartò ex consuetudine; quinto ex membrorum natura, vt in morbo icterico debet euacuari biliosus; à sexto in loco in quo est phlegmon: septimò à tempore morbi, nam in principio debent euacuari humores tenues, & serosi,

id

id est aquosi, in statu postea non possunt. Non est sensus Galeni quod semper in principio morbi sint euacuandi tales humores, tenues minimè: sed vult dicere si quando opus est quod in principio faciamus euacuationem, quemadmodum sæpe accidit, & nos concessimus, tunc debemus dare medicinas, quæ solum euacuant humores tenues, crassos minimè; quia illi non poterunt educi. Ad secundum de febre pestilenti, est magna controversia. Aliqui sunt qui in febre pestilenti dant statim potens, & eradicans medicamentum; ne venenositas attingat cor: alij nihil dant, ne moueantur humores corrupti; & illa commotione pertingant aliquo modo ad cor, atque eum inficiant. Alij sunt qui dant solum minoratias, & medicinas faciliores. Dico quod Hippocrates 3. *Epid. in tertia constitutione* dicit; quod purgationes lædebant plurimos, & omnes moriebantur ex fluxu ventris: ergo videtur reprobare purgationes in ista febre pestilenti, quoniam incitant fluxum ventris, ad quem sequebatur mors. Auicenna autem vitur solum medicinis leuioribus: vnde *prima quarti* loquens de febre putrida in generali, dicit. Summa totius curæ est, exsiccatio: nouus interpres vertit alleuarii. Vnde notandum est quod in febre pestilenti conueniunt quinque isti modi leuioris euacuationis, prouocatio vrinæ, prouocatio sudoris, lenitio ventris, missio sanguinis, & prouocatio vomitus si non tenet hanc viam.

In summa curatur pestilenti febris, quemadmodum putrida vno tantum excepto, *primo de differentijs febr. cap. 4.* Debemus enim exsiccare, conseruare in exsiccatione, & repletum euacuare, & obstruentem aperire. Et his tribus modis conseruamus nos à pestilenti. Quando postea accidit febris, quia morbus est putrefactio in humoribus, quod sanè potest fieri duobus modis; aut ex obstructione, quoniam humores non euentantur, & sic corrumpuntur; aut ex superflua humidatione, aut euenit propter aërem corruptum, & pestiferum attractum. Si euenit ex obstructione curatur in omnibus vt putrida: si verò ex aëre pestilenti; oportet adhibere ea, quæ à proprietate prohibent malitiam aëris, euacuare humores non est satis, quia noui generantur mali, qui aër continuo attrahitur. Et in istis omnibus pestilentibus pharmacum nocet, quia agit materiam, & pertingat ad cor, facit fluxum, & addit venenositatem venenositati; solum excipitur illa medicina aloë, mirrha, croco, quæ confert in pestilentia. Ideo dandus est bolus armenus. Videndus est Galenus de *Prasagio, &c.* vbi loquitur de hecica pestilenti, scilicet ea quæ imbibita est in substantia cordis. Sed instatur quia in *quinto meth.* scribitur, quod quidam magna facta exsiccatione, & euacuatione liberati sunt. Dico quod loquitur de euacuatione facta à natura

Tom. X.

non cum pharmaco: non igitur in pestilenti debemus vilo pacto euacuare.

Ad aliam rationem si videtur mouendam moueas in principio: intelligitur non quod hoc relinquantur in arbitrio medici, sed si non rationabiliter, debes in principio mouere, & non in statu, & maximè hoc intelligitur cum missione sanguinis, cum pharmaco, tum quando opus est. Notandum quod apud medicos principium sumitur tribus modis, velut pro illo puncto indiuisibili, de quo medici non loquuntur, quia est imperceptibilis, vel vt est pars morbi, scilicet dum manet materia in concocta, & nullum signum apparet manifestæ concoctionis; vel pro tribus primis diebus. Dico itaque quod si accipiatur pro tempore morbi in quo materia nondum est concocta, sæpe accidit purgare in principio quando materia urget. Secundo quando est phlegmon in aliqua parte, & corpus est sanum: nos volumus euacuare totum corpus. Sed quæ est causa quod potius in principio mouendum est, quam in statu? Causa est virtus fortis, in statu est facta debilior, cuius rei quadruplex debet esse causa. Prima quia medicina est aduersa corpori nostro, & non potest non aliquid nocere, & non potest inferre naturæ. Secundo quia conducit de bono, vt de malo: ideo hæc virtus fortis magis tolerat. Tertio medicina non est illa quæ euacuat: oporteret vt virtus sit illa quæ actuet pharmacum: ideo necesse est esse fortem. In tertia acceptio- ne principij sæpe accidit purgare: quia sæpe euenit quod in tribus primis diebus appareant signa bonæ concoctionis.

Hæc vique dicendum est quod materia non est purganda, nisi materia sit concocta, vel vere iurgens, vel medicus non velit curare, sed prolongare. Aliud modò considerandum, quod licet euacuatio cum pharmaco non conducatur: conducunt tamen aliæ euacuationes, missio sanguinis, lenitio ventris, prouocatio vrinæ, sudoris, vomitus, si natura tenet; in quo errat Gentilis, quod dicit istas euacuationes non euacuare materiam morbi, sed communem totius corporis. Hoc est contra Galenum, & dico quod istæ euacuationes euacuant optimè. De materia morbi pluribus vicibus; & de materia quæ est in venis *11. meth. cap. 9.* dixi quotidie posse aliquid per sudorem, aut per vrinam euacuari, aded vt pluribus diebus tota materia euacuetur sine periculo, & absque vlla læsione, aut commotione, & melius est tentare istas vias pluribus vicibus, quam vna vice tantum velle euacuare, & pharmaco, & commouere humores. Est aqua hordei, aqua mellis, aqua apij quæ aptæ natæ sunt euacuare per omnes vias. Ideo Galenus non solet vti nisi his rebus quæ euacuant per plures partes, vt natura possit expellere qua parte velit.

His stantibus colligamus, & concludamus. Primò certum atque indubitatum

E E e 2 est

est quod quando aliqua pars est laesa, ut puta, quae in oculo sit phlegmon, aut in guttore, angina, & reliquum corpus sit sanum, & vrina sana, quod conuenit euacuatio totius corporis, quoniam nos intendimus euacuare materiam concoctam & non materiam crudam: corpus enim est sanum, qua de re vbiqumque sit phlegmon, modo non sit in iecore, aut in ventriculo: conuenit primo missio sanguinis: Secundo si opus est pharmacum, si non opus sit medicinis, agemus leuiter cum clysteribus. Et hoc non est contra Aph. quia materia dicitur esse concocta, neque enim euacuatur materia in loco affecto, & vniuersi corporis. Tertio certum, & indubitatum est, quod quando materia est concocta, siue est furiosa, & est purgandum quidem, sed non nisi via sint aperta, aliter daremus pharmacum, & nihil educeremus, quoniam viae non essent paratae. Sit materia quantumvis furiosa, & viae sint obstructae, non debet educi: *prima part. Aphorif. com. 24.* raro est quid aeger acciperet no-

cumentum pharmaci, & nullum haberit iuuamentum, quia nihil educeretur: vnde ponemus quatuor conclusiones.

Prima conclusio: *materia cruda existente, & cruditate in vrina apparente, non est euacuanda cum pharmaco nisi sit vere eurgens.* Secunda conclusio quando materia est perfecte concocta, debet dari pharmacum, modo natura alio non tenet, ut per vomitum, nam quocumque natura repit, &c. Tertia conclusio, quando materia est in medio, id est licet non sit perfecte concocta, tamen iam appareant signa manifestae concoctionis: *si morbus vrgens debet medicis dare pharmacum leue: si possit expectari, expectetur integra concoctio.* Quarta conclusio: *Quocumque sit necessitas dandi pharmacum, modo non sint viae aperte, modo materia non sit apta educi, non debet dari pharmacum. Item nisi caetera consentiant: Est notandum quod aliquando quando res est desperata, & constat virtutem superari omnino à materia, potest dari pharmacum, vt tentemus aliquam viam, & ne omnino relinquamus aegrum. Sed hoc non nisi re desperata.*

